

TOELICHTING bij het besluit tot aanwijzing van een beschermd dorpsgezicht ex artikel 20 van de Monumentenwet te ST. GERLACH, gemeente Valkenburg-Houthem.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg tek. nr. 222) door een stippellijn omgrensde gebied.

St. Gerlach, dat oorspronkelijk Ingendaal heette, is genoemd naar een kluizenaar, die zich hier omstreeks 1158 vestigde ter plaatse is begraven. Zijn graf trok spoedig zoveel pelgrims, dat in verband met zijn verering een kerkje en een gasthuis moesten worden gebouwd. De zorg hiervoor kreeg een in 1202 gesticht dubbelklooster, dat in later tijd werd veranderd in een adellijk vrouwenstift. De Franse bezetters maakten een eind aan het kloosterleven, namen de gebouwen c.a. van het stift in beslag en verkochten ze in 1797. Een deel van het klooster werd daarna bestemd tot boerderij, een ander deel tot herenhuis, terwijl de kerk in 1808 in het bezit van de parochie kwam.

De dorpsbebouwing van St. Gerlach is ten noorden van het klooster ontstaan aan en nabij de weg, die Meerssen langs het Geuldal met Valkenburg verbindt, de huidige Provinciale weg. In het oostelijk deel van deze nederzetting is het karakter van een straat-dorp uit het midden van Zuid-Limburg nog goed bewaard gebleven. Deze nederzettingsvorm wordt gekenmerkt door een lintbebouwing, bestaande uit kleine panden met naar de weg gekeerde topgevels, hoefijzervormige complexen met de open zijde van de binnenplaats naar de weg en gesloten hoeven, met enkele tuinen als onderbreking. De hierbij vanouds toegepaste materialen zijn mergel en -gewitte - baksteen. In dit gedeelte van het dorp bevindt zich de grootste concentratie van mergelsteengevels, waaronder enige in de sierlijke trant van de 18de eeuw (Provinciale weg nrs. 11, 12, 16, 17, 20 en 22). Bovendien is dit oostelijk gedeelte door een open terrein gescheiden van de rest van het dorp en door een oprijlaan verbonden met het front van het voormalige klooster,

thans kasteel St. Gerlach, zodat beide elementen als een eenheid kunnen worden beschouwd.

De kasteelvleugel, die uit ca. 1713 dateert, ziet uit op een park, dat aan de zuidkant wordt begrensd door een hoefijzervormig bedrijfsgebouw uit het midden van de 18de eeuw, dat door een lid van de architectenfamilie Couven kan zijn ontworpen.

Tegen de noordzijde van de kasteelvleugel is omstreeks 1725 een kerk gebouwd, die een kwart eeuw later van wand- en plafondschilderingen werd voorzien in de stijl van de zuid-Duitse rococo. De westvleugel van het complex stamt uit omstreeks 1700 en is in het begin van de vorige eeuw ingericht voor het boerenbedrijf. Hierbij zijn twee stallen haaks aangebouwd en twee schuren aan de westkant toegevoegd, zodat het complex thans twee binnenhoven bevat. Helaas is de noordelijke schuur, die uit vakwerk was opgetrokken, een tiental jaren terug verbrand.

De begrenzing van het dorpsgezicht is op een zodanige afstand van de dorpsbebouwing en het kasteelcomplex vastgesteld, dat van alle kanten de blik op beide gehandhaafd blijft.

Het is, gezien het vorenstaande, van belang dat voor het op bijbehorende kaart met een stippellijn omgrensde gebied een bestemmingsplan wordt ontworpen, waarin door middel van bestemmings- en gebruiksbepalingen het karakter van dit typische straat-dorp veilig gesteld wordt.